

Bölcsők*

(részlet)

Gyerekei tizenkét-tizennégy évesek voltak, amikor R. A., a történelem balkézről született félárvája, egy rosszhangulatú pillanatában széttépett egy fotót. Hátulján az *Örök emlékül szerelmemnek* szavakon kívül rajta voltak a kitörülhetetlen tintával írt személyi adatok. Az egyetlen pókhálókapcsolat az apjával. *Ennek se kellett* – szólt oda asszonyának, s az apró fecnikkel együtt, melyek a *sporhet* mellett álló szeneskannában kötöttek ki, majd a tűzön váltak semmivé, apja nevének majdnem még a nyoma is örökre elveszett. Merthogy csak a felét őrizte az emlékezet.

Hogy azzal a másik fotóval, melyen R. Mária próbált levakarhatatlan tintával örök emléket hagyni egyetlen szerelmének, mi lett, elveszett a nagy orosz sztyeppék felé vezető úton. Valószínűleg sokkal gyorsabban jutott hasonló sorsra. Aki kapta, az haza, az *övéihez* távozott, ahol minden bizonytalansággal egyre kevesebbet gondolt R. Máriára, s idővel megnősült egy szőke lánnyal, gyerekeket nemzett. R. Máriával való viharos szerelme epizóddá vált az életében – egy gyönyörű, megrázó, szenvedéllyel teli, ám számára következmény nélküli kapcsolat volt a háború kellős közepén; ajándék, ami segítette őt a túlélésben.

A lány tizennyolc éves, amikor az orosz hadifoglyok megérkeznek a Bácskossuthfalva környéki birtokokra. Ungárhoz kerül a legtöbb, de dolgozik majd egy csoport Piláknál is, ahol ebben az időben R. István és felesége, M. Mária laknak egy cselédlakásban. Egyetlen szobájuk a közös konyhából nyílik. Ebből a konyhából lehet belépni a baloldali szobába is, ahol egy másik család lakik. A konyhában a kéményhuzaton át az eget látni, alatta a kormos katlanon osztozkodva perelt két család egész nap, s veszekedtek a gyerekek. A keletre néző szoba az övéké, ahol öten élnek: az R. házaspár és a két legfiatalabb gyerek, az 1907-ben született Zsófi és az 1910-ben született Lajcsi és a nagylány. A gyerekek is dolgoznak: az egyik libapásztor, a másik kanász. Történetünk kezdetén öt gyerek cseléd, ki itt, ki ott, de mindegyik a maga életét éli. Van, aki családot alapított. Az 1896-ban született István nő, a századforduló évében született Rozi

fejét is bekötötték, az egy évvel idősebb János és a két év múlva következett József szintén családos.

R. Mária, a nagylány ugyanabban az évben született, mint Sz. Zsuzsi, akivel majd később összehozza egy családi kötelék. Pontosítsunk: összehozná, mert Zsuzsi majd a fejét is elfordítja a családtól, ahol számolatlanul, *lábtól-fejtől születnek a gyerekek*. Pedig maga is nagycsaládban látta meg a napvilágot. A hét gyerektől és a gyerekszülésektől már megpihenhet R. Istvánné M. Mária, legalábbis így látja majd. De a legszébb lányuk még otthon van. Pedig Mária ügyes cseléd. Szépnek is tartják. A rendre alacsony, zömök családtagoktól elüt, egy fejjel magasabb náluk, és kissé sovány is. Egyenes tartása, karcsú dereka – mintha nem is cselédnek született volna –, világosbarna, dús haja vonzza, sőt megakasztja a legények tekintetét. Amikor anyja előhossa a férjhez menést, Mária indulatosan összeszorítja a száját, csak egy keskeny vonal piroslik az arcában. *Majd eljön az övé is!* – mentegeti R. István, hogy elkerülje a zivatart, ami a temperamentumos, akaratos lány és öntörvényű anyja között ilyenkor vihar közeledtét jelezte.

Neki lett igaza, eljött az övé is. Csakhogy nem egészen úgy, ahogyan szerették volna.

Amikor megérkeznek a hadifoglyok, Mária az első pillanatban megtalálja a maga emberét. A katonája is őt. A fáradt, elcsigázott menetoszlop a völgy mélyén lévő úton halad, s a lány, akinek útját keresztezik, a megrakott *dragacsot* leteszi. Két karját felemeli, megigazítja a haját. Ekkor halad el előtte a fogoly. Mária éppen csak ránéz, éppen csak összevillan a tekintetük, az ibolyakék és a dióbarna szempár, de ez elég; a kimerült csapat cselédlakások melletti úton továbbhalad a szálláshely felé. Még szét se osztják őket, el se helyezkednek, Mária máris lesni, keresni kezdi, hol lehet az ő katonája, az a szőke, akinek göndör fürtje a sapka alól a homlokába hull. Iránytűjét vesztett fecske: mindenhol megfordul, minden idegent megkeres, míg végül megtalálja az Ungár-tanyán. Attól kezdve nincs az a tilalom, amely akár egyiket, akár másikat meggátolná, hogy találkozzanak. Többnyire késő este, éjjel, a két szállás között, félúton. Mária

*Részlet a készülő regényből

A kutatást az MTA Határon Túli Magyar Tudományos Ösztöndíjprogram Kuratóriuma támogatta.

megy, a katona is kiszökik. Nem sokáig marad titokban. Máriát szidják, majd pofozzák is: *Erre vártál? Ez úgyis visszamegy!* A fogolynak segítség kell, mert a tanyáról nem lehet elmenni, büntetés jár érte; bajtársai falaznak neki, *majd elmúlik*, aztán elképedve tapasztalják, hogy egy, sőt még két év múlva is tart a szenvedély. Érzelmek elmondására kezdetben nincsenek közös szavaik, más az anyanyelvük, de a szerelmesek örök leleményességével új szavakat gondolnak ki, melyek jelentését csak ők értik. És a fiú nap mint nap új kifejezéseket tanul meg Mária anyanyelvén is. A fogolytársak a szálláson ennek alapján találgatják, milyen szakaszban van a szerelem. – Megkérdi majd, hogy mondják magyarul: *Isten veled örökre!* Meg is tanulja. De a szakítás csak nem következik be; állandó várakozás, lebegés, kiszökés és visszaosonás között élnek. Az odaadás ugyanolyan két év múlva is, mint kezdetben. Mária kiteljesedik, valóságos szépség, mindig vidám, minden munkát elbír, sose panaszkodik, mindenben hallgat a szüleinek – csak ebben az egyetlen dologban nem. A végtelen türelmű R. István egy szombat éjjel, amikor lánya megint eltűnik, kerít egy istrángot: a szalmakazalnál várja be, ott veri a lányt. Mária nem próbál menekülni, védekezési ösztöne semmi, egyetlen ösztöne az odaadás, mellyel az ő katonáját szereti. *Verjen csak, édesapám, üssön agyon!* – mondja. – *Akkor is szeretem, meghalok érte.* Már ájultan fekszik a földön, amikor az anyja kiment, és betámogatja az ágyra. *Nem kellett volna ennyire! Hogy kel fel hétfőn?* – mondja. S vasárnap éjjel elképedve látja, hogy lánya ágya megint üres; valahol félúton a kukoricatáblák ölén sírta ki testi fájalmát az ő emberének. Összevert testére hétfőn az a magyarázata, hogy leesett a padlásról. Ősszel, esőben csatagosan jön meg, tavasszal agyonfagyva. Sem a fiút, sem a lányt nem érdekelte a holnap, hogy a történelem, a háború vége mit hozhat – még akkor sem, amikor Mária áldott állapotba kerül.

A fiú a két évig tartó szerelem idején azt fontolgatja, hogy az orosz sztyeppét végleg felcseréli a bácskai rónával, pontosabban a bácskossuthfalvi mezőkkel. Tenné ezt annál is inkább, mert Ungár Pál birtokán a mintegy ötven hadifogollyal nem bánnak rosszul. De érkeznek a hírek, és ennek alapján bajtársai számolják a napokat: mikor mehetnek haza. Tervezik az otthoni jövőt, hiszen minden jel arra mutat, hogy megússzák ép bőrrel a háborút. Van, akit menyasszony vár otthon, van, akit feleség is, s gyerek. Aztán 18-ban aláírják a fegyverletételt, a hadifoglyokon végigsöpör a nyugtalansággal és bizakodással vegyes öröm. Haza! S amikor megjön a parancs, s a foglyok csoportja készülni kezd, Andrej számára kemény próba a választás. Nem akar elmenni. Az utolsó csoportban ma-

rad. De üresedik a szállás, s lassan rászakad a társak nélküli idegen magány, ahol senki sem érti a nyelvét, a dalát, a táncát, az ünnepeit, úgy érzi, nem lesz elég ez a szép, meleg, odaadó asszonyi test. Becsomagolja kevés holmiját a hátizsákba, s irataival együtt kabátja belső zsebébe teszi Mária fényképét. Ígéri, hogy visszajön értük, s elviszi őket oda, ahol jó sora lesz, ahol minden közös, ahol nincsenek urak és szolgák.

Nehéz szívvel, de elmegy. Maga után egy mosolytalan nőt hagy, s hamarosan megszületendő fiában az egyértelműen felismerhető sötét ibolyakék szempárt.

Máriát nem keresi, vagy nem találja, vagy történt vele valami, de nem ír neki. Pedig a huszonegy éves nő egyre küldi a megadott címre – tán csak a vakvilágba – a postai levelezőlapokat, s várja-leszi a postást.

A szerelemgyerek újévkor született, a Pilák-szálláson, ott, ahol Mária szerelembe esett. *Még jó, hogy nem karácsonykor, nem csúfolta meg a Kisjézust* – suttogták a cselédlakásokban a zabigyerekről. De R. Istvánék nem is sokáig élnek már a tanyán. Összekuporgatott pénzükön egy kis házat vesznek a falu Kistopolyának nevezett részében. Zsófinak beköti a fejét egy derék legény, Lajos is elkerül a háztól. Mária és a kicsi az öregekkel a faluba költözik.

Mária mint az alvajáró. Órákig elnézi a kis Bandit, ahogy ott fekszik a bölcsőben, melyet a padlásról hoztak le, s melyben a gyerekek tucatját ringatták, csitították, énekeltek nekik. Nézi, de nincs egy ringató mozdulata, egy mosolya, egy becéző szava. S ahogy múltnak a hetek, úgy lesz egyre szótlanabb. Mindent megtesz, amit kérnek, mindent elvégez, amit kiadnak neki, rengeteget dolgozik, engedelmes, de szavát se hallani. *Segítene rajta egy házasság* – mondja R. Istvánné M. Mária. S amikor R. István bejelenti, hogy feleségül kérték, Mária azt se kérdi, ki az illető. *Jó* – feleli, és 1922. január 21-én hozzámegy az egy évvel fiatalabb B. Lajoshoz.

A férj vézna fiatalember, alacsonyabb is, mint a felesége. Nem állta volna ki semmilyen szempontból az összehasonlítást az orosz fogollyal. Azt tartották róla: jó ember, Mária azonban pipogyának, tehetetlennek tartja. Lajost, akárcsak M-et a másik ágon, nem zavarja, hogy már van egy gyerek. Maga a tény – elmegy. Egy dologban azonban megköti magát: neki a fattyú nem kell a házba. Abba a házba, ahova az asszonyt viszi, ami benn van a faluban, s az övé. Túl nagy híre volt Mária és a hadifogoly szerelmének, amit – reméli a vőlegény – majdcsak elfelejt; azt azonban nem akarta, hogy a gyerek jelenléte őt is, jövődő asszonyát is nap mint nap emlékeztesse rá. Tegyen a gyerekekkel, amit akar.

Más nőben talán működött volna az anyai ösztön, nem hagyja a gyermekét, harcol érte. Máriát azonban semmi sem érdekelte, cserepekre tört világában a gyerek is folytonos boldogtalanságát juttatta eszébe. Egykedvűen fogadja, hogy nagyszülők magukhoz veszik, s attól kezdve ők nevelik a kistopolyai házban.

B. Lajos – a család, a rokonok, az emberek szerint – nem tartozott a rossz lehetőségek közé. Különösen nem a felcsinált lány számára. Mária szerencsésen járhat vele. Háza volt az Újsoron, ezt megelőzően a Perdó-völgyön, vagyis mindig a faluban laktak. Keresett is, jószággondozó volt az Ungár-tanyán, és fuvarozott a faluba. Mária hamar teherbe esik, házasságuk első évfordulóján, 1923-ban már bölcsőt ringat. Azt a bölcsőt, melyet az első gyerek születésekor az ágyához toltak ugyan, de mozdulatlan maradt. Most ringat, a bölcső mellett ülve, lábbal, dal nélkül, mosolytalanul. A kis Maris után két évre megszületik Lajos, aztán újabb három év múlva József – sorjázna a fiúk: Sándor, István, 1937-ben az utolsó, János, összesen hat. Tizennyolc év alatt hét gyerek. Terhes, ringat, szoptat... közben a legnehezebb munkákat végzi, panasz nélkül, egykedvűen. Senki se gondolja róla, hogy esetleg beteg, azt meg különösen nem, hogy kedélybeteg. De ha gondolná is, se érne sokat. Úri betegség. Azt viszont nyíltan beszélnek róla, hogy nem anyának való. Mosolytalan lényét senki sem kedveli, sem a B., sem az R. család, csak majd egyik menyé szánja, de igazán ő sem érti.

Mária a házasság kezdetén hallgatag, aztán, ahogy a gyerekek szaporodnak, nőnek, egyre türelmetlenebb – sehogy sem akar szünni a gyermekáldás. Megjön a hangja, veri a gyerekeket, és megveri az urát is, hiszen erősebb. És inni kezd. S mindezt látják, érzik, szenvednek tőle a gyerekek. S mennek a háztól, mihelyt lehet, vissza se néznek. Senki se tudja, hogy voltaképpen mi van vele. Ilyen a természete? Néha ugyan felemlítik az orosz katonát – ez a magyarázat lenne a legegyszerűbb –, de hol van az már! A nagyobb gyerekeket korán szolgálni adja, két-három osztálynál több nem kell a cselédnek, elég, ha megtanul írni-olvasni. (Bandi helyezte csak azért volt más, mert nagyszülei nevelték.) Nincs benne semmi szokatlan, így teszi ezt más is, egy éhes szájjal kevesebb otthon. Az ura mindenbe belemegy, gyenge ember, csak gyereket tud csinálni: Maris, Józsi és Lajcsi parasztnál dolgozik. Az utolsó testvérük születésekor Marisnak, Lajcsinak már viszonylag jól megy: a Fitus szódás fogadta fel őket, a lányt a szódavízkezdéshez, a fiút meg a szódavizet hordta szét a faluban. Koszt, ruha, szállás – mindezt megkapják.

Amikor az urával baj történik, az utolsó előtti gyerekekkel állapotos.

B. Lajos a tanyáról búzát szállít a faluba, a malomba. A bivalyok megvadulnak, nekimennek az ároknak. Felborul a rakomány, ledőlnek a zsákok – a határban nincs egy élő lélek, aki segítene. Roppant nagy erő kell hozzá, hogy megfékezze a barmokat, aztán meg maga rakja fel a zsákokat. Mire befejezi, annyira reszket, hogy alig tud felmászni a szekérre. *Akkor betegedett meg* – emlékszik rá Sándor fia. Orvoshoz nem megy, nem is tudnák fizetni. De nem való többet munkára, el is küldik a tanyáról. *Valami megszakadt benne* – mondják. A ház körül még elvégez, a gyerekek nincsenek egyedül, nagyobb a rend. Néha kisebb alkalmi munkát talál. A fiúk örülnek, hogy otthon van, egyre bensőségebb kapcsolat alakul ki köztük – szemben az anyjukkal, aki ettől kezdve minden terhet visel. Szül, a gyerekágyasságot elfelejti, bölcsőringatásra nincs ideje, mert egy hét múlva már megy dolgozni, este hullafáradtan szoptat, s ha éjjel felsír a pici, félálomban rángatja a bölcsőt, vagy mellre teszi a picit, amíg el nem apad a teje. Mert ez is gyorsan bekövetkezik.

És hamarosan ismét terhes.

Megszületik Jani, az utolsó gyerek, amikor B. Lajos végleg ágynak esik. Mária munka nélkül van, nem mehet vissza korábbi munkahelyére. Az utolsó terhességgel nincs minden rendben, nehezen viselte, nehezen bírta a munkát. Aztán nagy nehezen felépül. Három kisgyerek van még otthon. Munka után jár, és szerencséje van: megint beállhat Dévay espereshez, annak esik meg a szíve rajta, a zombori úton van tanyája. Megkönnyebbülés nélkül veszi tudomásul, s egyre dagadtabb lábai mind nehezebben viszik.

Egyéves a legkisebb gyerek, amikor kikíséri utolsó útjára a harminckilenc évesen elhunyt urát. Az R. ágról senki sem vesz részt a temetésen. A B. és az R. család tagjai nincsenek beszélő viszonyban egymással, kideríthetetlen, ki kit, miért s mivel sértett meg. De mindkét család tagjai kötelezőnek érzik a közös haragot, ebben összetartanak, pedig egymás közt is sokat marakodnak. A fiatal, kívülről érkező meny megszegi ezt a szabályt; ő nem R-vér, de neki is illene tartania magát a közharaghoz. Mégis: születendő kislánya keresztanyjául egy B. Marist kér fel, vérig sértve ezzel a *saját* családját. Az egyetlen R., aki elmenne B. Lajos temetésére, maga is házassággal szerezte a nevét: R. Istvánné, az anyós. De ő is ágyban fekvő beteg.

Amikor hazaérnek a temetésről, valami szokatlan történik. Mária ölébe veszi kisfiát, és énekel neki. Apró, kis együgyű dalokat, melyeket talán gyermekkorában tanult, és foszlányok ragadtak meg emlékezetében, vagy maga költi őket abban a pillanatban; de – énekel. Egynek sem, csak ennek az utolsóknak. Ősaszcsony. Ősbánat. Másnap megy dolgozni, a kicsit a na-

gyobbakra bízta, de amikor három nap múlva hazavánszorog a tanyáról, hogy megnézze őket, minden a feje tetején áll: az a néhány baromfi elszökösött, a ház tárva-nyitva, a kicsi összeverve, a középső a padláson, a legnagyobb sehol sincs. Mire összeszedi őket, s összeüt valami vacsorát nekik, hullafáradtan zuhan az ágyba. Hajnalban megint kel, megy vissza napokra.

De nem tudja eltartani a három gyereket. S hiába fordul bárkihez, nem tud segínyt szerezni. Senki se szánja meg, senki se segít.

Három hónapot bír ki. Akkor megmosdatja a két nagyobb gyereket, kiülteti őket a sarokra, nyakukban egy kartonpapírral: *Aki örökbe akarja ezt a két gyereket, vigye.*

Kevés ember jár az Újsoron. Reggeltől majdnem délig ül kinn a sarkon Sanyi és Pisti. De aki arra halad, megáll, szörnyülködik. És tovább mondja: *Anya az ilyen asszony? Istenkáromlás!* Valaki leveszi rólok a cédulát, és elmegy vele az espereshez. Dévay kocsival érkezik, és elszállíttatja a gyerekeket a feketcsi református árvaházba. Anyjukat többé nem látták.

Az esperes azonnal kiteszi a szűrét B.-né R. Máriának.

Most már semmi megélhetése.

A lába, lábszára, combjái föl és a hasa pedig egyre dagad. *Anyósom lábai olyan vastagra dagadtak, mint a derekam* – mondja az egyik menyé, az orosz vérű András fiának a felesége, az egyetlen, aki törődik vele, és látogatja őt. Éjszaka fájdalmai vannak, a *vánkusba* temeti szenvedését, vagy hátul, az udvarban kapaszkodik az eperfába, kínjában. S ugyanolyan nesztelenül oson ki az éjszakai kertbe, mint ahogyan egykor a szerelmet vitte a kertek, búzamezők, a kukoricaföldek tövében osonva kedveséhez. Aztán egyszer rábízta a hároméves kisfiút az új fiatalasszonyra, a menyére, és eltűnik. Nem mondja senkinek, hova megy. Napokig nem kerül elő. *Kinn van a szálláson* – gondolhatja, aki esetleg gondol rá.

A családból szinte senkit nem érdekelt, hogy hol járt, mi volt vele, mért maradt el napokig. De ötven év múlva előkerült egy sokatmondó fénykép, ami Szabadkán, a szegénykórházban készült. Beállított felvétel a kórházi ágyon: Mária a párnának, ágytámlának támaszkodva félig ül. Balján egy tízéves forma fiú. Lehetne egy látogató, vagy Sanyi fia is, aki éppen tízéves, vagy akár Józsi, aki tizenkettő. Lehetne a fia, aki látogatába jött hozzá – de nem az. Beteg gyerek ő is, kórházi ruha van rajta. Mária jobbán, az ágy melletti széken, egyenes derékkal egy fejkendős asszony ül. Ő is beteg, kórházi köntös van rajta. Kórházi, szívüket egymásnak kiöntő, kérész életű emberek kérész barátsága? Rövid időre egymásba kapaszkodó támogatás?

Mária ritkán fényképezkedett, senki sem emlékezett még csak egy esküvői fotóra sem. Ekkor azonban valamiért fontosnak tartotta, hogy kép készüljön róla. Talán már érlelhetett egy gondolatot, s tettének igazolására, magyarázatára, búcsúlevél helyett született a kép. Vagy mint ahogy emberek sommázzák életüket, amikor már csak napokban számítható az idő, valamit hagyni akart maga után? Netán jelnek szánta, mert a kép készülésének idején már döntött?

A széken ülő idős nő bal keze átnyúl Mária takarójára, erre a kézre ejti jobb kezét Mária; erőtlenül ugyan, de kapaszkodik ebbe a neki odanyújtott valószínűleg teljesen idegen asszony kezébe. A másik, ernyedte keze, mintegy önmagát ölelve, fájdalmát csitítva, a takarón keresztben nyugszik. Mindenki a lencsébe néz, Mária vonásai így megmaradtak az utódoknak. Lehetetlen nem észrevenni a lemondást, a belenyugvást, amit a fiatal, komoly arc mutat, s amit a párnákkal megtámasztott test és az élettelen kéz ki-fejez.

A félig ülő, hátával támaszkodó nő fölött, a falon a kor szokása szerint egy tábla, melyről pontosan leolvasható a diagnózis. B. Marija – Ca port Uteri – INOP. Azaz: B. Mária – Inoperabilis méhnyakrák.

Mivel bocsáthatta haza a már nem műthető, megpecsételt sorsú B. Máriát az orvos? Hogy pihenjen sokat, hogy táplálkozzon jól? Hogy szedjen gyógyszert, fájdalomcsillapítót? Vagy felmérve a beteg állapotát, anyagi helyzetét, reménytelennek tartott bármit is mondani?

Akárhogy is volt, Mária ismeri a testét, s felméri a rövidre szabott jövőt.

Iránytűjét megtalált lankadt madár; keresi a mélységet, ahova leszállhat elérve a szenvedés, a fájdalom, az elesettség, a kiszolgáltatottság túréhatárát.

Janikát a szomszédba adja. Bezárja a kaput, beviszi a nagylavórt a konyhába, s bár fáj minden mozdulat, megmosakszik. Apró, finom mozdulatokkal, tétőtől talpig, teljes odafigyeléssel, ahogyan a mindentudó, bölcs asszonyok végzik az életfordulók kötelező dolgait – a halottmosdatást is; úgy tisztul meg ő is minden földi szennytől. *Ne nézze, ne mosdassa őt senki!* – gondolhatja, amikor végignéz puffedt, formátlan, beteg lábain, combján, hasán, idegenül, *kívülről*, mintha nem is az övé volna. S ahogy végigmossa magát, apránként múlik fájdalma. Elképedve veszi észre, hogy egyszerre *csak jól* van. De nem áll meg. Tudja, hogy csak percekre kap kegyelmet. A szobában felveszi egyetlen ünneplő ruháját, melyet az évek alatt nemhogy kihízott volna a sok gyerek után, hanem egyre jobban lötyögött rajta. Haját a tükör előtt tekeri kontyba, oldalról is megnézi, jól áll-e; lesimítja szoknyáját, megigazítja gallérját. Mint aki egy soha meg nem történt esküvőre készül, vagy templomba

megy, ahol a kedvese is látni fogja. Aztán belülről kulcsra zárja az ajtót. Még kiteszi a tükrös ládikóra Andrej képét – majd csak odaadja valaki András fiának, aki éppen a szkopjei kaszárnyában tölti a katonaidejét. Végignézi a szobán: valami még zavarja. A vekker – úgy tűnik neki – egyre hangosabban ketyeg. Először az ágyba dugja, de onnan kihallja. Nem keres neki újabb helyet, *nincs ideje*, egyszerűen a sarokban álló, keményfából készült bölcsőhöz csapja. A nagy csörömpölés, ahogyan az óra darabokra törik, gyorsan elhallgat, de egy rugó még kipattan a földre, és tovább csilingel, úgy tűnik, véget nem érően; hát rátapos. Június vége van, korán jött nagy meleg, tegnap, szerdán piaci nap volt, most az utcán nem jár senki. Közel és távol csend. Nagy-nagy csend. Vagy csak neki tűnik úgy? Az ajtóra ráfordítja a kulcsot. A rövid kötelet, melyet már napokkal korábban a párnája alá tett, erősen a kilincshez köti, a másik végén a fejét a már kész hurokba dugja. Két kezével megmarkolja a kilincset, mint aki fel akar mászni az ajtóra. Aztán lábával, ebben a majdnem vízszintes állapotban, beteg teste összes maradék erejével, melyet megsokszoroz az akarata, egyazon pillanatban löki el magát az ajtótól és engedi el a kötelet.

Azon nyomban meghal.

Negyvenkét éves.

A szomszédok találnak rá, amikor este keresésére indulnak, mert nem megy a kicsiért. Az elhalálozási anyakönyvbe *öngyilkosság akasztással* kerül be. A temetés gyorsan megvan, most az R. rokonok állnak a

koporsó körül, mert R-lány a halott. A nyitott koporsóban az arca békés, a halálban már öregasszony. Az árvaság, a magány temetéséről fotó készült, amikor kihozták a koporsót az udvarra; elhanyagolt ház, lepusztult udvar, a szegénységét megörökíti kép, amilyen csak egy évek óta súlyosan beteg, magára maradt asszony háza tája lehet. A kisszámú jelenlevő rokonság a gangon áll. A képen a gyerekei közül csak Janika van, őt fel kell emelni, hogy a koporsó mögül kilátsszon, a többi gyerek hiányzik, a szülők is. B. nincs a temetésen egy se, és a testvérek se mind. Koszorú csak egy van, s bár június van, csak három kis csokor virág.

A temetés után Janikát a testvéreihez, a feketicsi árvaházba viszik.

B. Lajosné R. Máriát csak a menyé említette néha, pedig mindössze egy évig ismerte. Gyerekei, rokonai „elfelejtették”, sose beszéltek róla. Gyűlölték a saját árvaságuk, sorsuk, magukra hagyatottságuk miatt a legmagányosabb árvát.

Majdnem hatvan év múlva unokája arra a kérdésre kereste a választ: végbevihető-e a halálnak ez a módja? Akasztás a kilincshez? Egyértelmű, hogy Mária a kilincset azért választotta, mert nem volt neki ereje a biztosabb – esetleg gyorsabb, visszavonhatatlanabb megváltást ígérő – magasban egy fára, egy padlásgerendára kötni a kötelet.

De akasztás, fulladás a kilincsen?

Nem fulladás – adta meg a választ az orvos barát: nyakcsigolyatörés. S azonnali halál.

